

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ



ЗАСОБА СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 338.242:336.77

**ІНВЕСТИЦІЙНО-КРЕДИТНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Запоріжжя – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Причорноморському науково-дослідному інституті економіки та інновацій, м. Одеса.

Науковий керівник – доктор економічних наук, доцент
КУШНІР Світлана Олександрівна,
Запорізький національний університет,
доцент кафедри фінансів, банківської справи
та страхування.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ГАЛЬЦОВА Ольга Леонідівна,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя,
завідувач кафедри національної
та міжнародної економіки;

доктор економічних наук, професор,
Заслужений економіст України
МАРГАСОВА Вікторія Геннадіївна,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Міністерства освіти і науки України,
проректор з наукової роботи.

Захист відбудеться «22» квітня 2021 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.01 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «22» березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради



О. І. Трохимець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. В основі розвитку економіки будь-якої країни або її секторів – певні передумови, що є рушійною силою позитивних змін, серед яких суттєве значення мають інвестиційно-кредитна політика та механізми її запровадження. Що стосується інвестиційної діяльності, то цивілізований ринок сприяє вільному перетоку інвестиційного капіталу від одних секторів економіки до інших, створюючи тим самим певну циклічність у їхньому розвитку. Державні ж капітальні видатки можуть бути спрямовані на розвиток тих галузей, які в певних умовах не є привабливими для інвесторів, однак, виконують соціально значущі функції. У більшості системотвірних галузей в Україні на сьогодні переважає приватна форма власності, тому вплив прямої державної підтримки за допомогою цього інструментарію є обмеженим.

Що стосується кредитної політики, то важливим показником є обсяг кредитування банками реального сектору економіки, що вимірюється у відсотках до ВВП країни. Втім, згідно з методикою розрахунку рівня економічної безпеки держави, рекомендоване значення вказаного індикатора становить не менше ніж 30% та повинно максимізуватися. На практиці протягом 2015–2019 рр. він зменшився з 29% до 21% та продовжував скорочуватись у 2020 р. Враховуючи зазначене та загальну нестабільність макроекономічної ситуації, для якої сьогодні характерні невизначеність та ризик, дуже важливим є вплив інвестиційно-кредитної політики на діяльність підприємств АПК, які, перш за все, повинні забезпечувати продовольчу безпеку держави, виконуючи важливу соціальну функцію. Саме тому розробка інструментарію формування ефективної інвестиційно-кредитної стратегії розвитку АПК є сучасним і вкрай актуальним завданням.

Досліджуючи питання інвестицій та кредитів на різних етапах розвитку економічної науки, потрібно відзначити праці вчених, які започаткували цей напрям, а саме: Є. Бем-Баверка, А. Галетовіца, Дж. М. Кейнса, Ф. Кене, Р. Кінга, Р. Левайна, А. Маршалла, Д. Рікардо, В. Петті, А. Сміта, Д. Фернадеза, М. Харрисона, Й. Шумпетера та ін.

Перспективи інвестування та кредитування підприємств агропромислового комплексу України розглядали такі науковці, як: О. Артем'єва, І. Барановський, О. Гальцова, О. Гудзь, Б. Дадашев, М. Дем'яненко, М. Зось-Кіор, А. Ісаян, С. Кушнір, Ю. Лупенко, В. Маргасова, О. Непочатенко, П. Саблук, А. Скрипник, І. Чехова, О. Трохимець та ін.

Однак, результати аналізу діяльності підприємств цього сектору економіки вказують на існування значних проблем фінансового характеру, що унеможливають їхній подальший ефективний розвиток. Це зумовлює актуальність цього напряму наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій за темою «Інноваційне управління соціально-економічними системами: держава,

кластер, регіон» (номер державної реєстрації 0116U002332), де автором розвинуто науково-практичні засади вдосконалення інвестиційно-кредитного механізму розвитку агропромислового комплексу України.

Мета й завдання дослідження. *Метою дослідження є розробка теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення інвестиційно-кредитного механізму розвитку агропромислового комплексу України.*

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

- проаналізувати та розвинути категоріальний апарат теорії економічного розвитку;
- оцінити сучасний стан розвитку агропромислового комплексу, проаналізувати його інвестиційно-кредитне забезпечення;
- розробити стратегічний механізм державної політики підтримки та розвитку АПК України;
- дослідити перспективи інвестиційно-кредитної політики в розвитку АПК України на основі банківської статистики та фінансового менеджменту;
- розробити інструментарій формування ефективної інвестиційно-кредитної стратегії розвитку АПК України на основі застосування економіко-математичних методів та моделей;
- провести аналіз складових продовольчої безпеки держави з метою визначення пріоритетних напрямів інвестиційно-кредитної стратегії розвитку АПК.

Об'єкт дослідження – процеси формування та реалізації інвестиційно-кредитного механізму розвитку АПК України.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та практичні засади інвестиційно-кредитного механізму розвитку АПК України.

Методи дослідження. Для реалізації завдань, визначених у дисертаційній роботі, використано такі методи: *теоретичного узагальнення* – для опрацювання наукових джерел, що визначають теоретичні засади дослідження, формулювання понять та економічних категорій (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); *аналізу та синтезу* – для аналізу міжнародних і національних інвестиційно-кредитних драйверів розвитку АПК, аналізу потенціалу й можливостей виробництва сільськогосподарської продукції та сільськогосподарської переробки в Україні (підрозділи 1.2, 2.1); *експертних оцінок та групування* – для визначення стану матеріально-технічного оснащення АПК, інструментарію формування ефективної інвестиційно-кредитної стратегії розвитку АПК України (підрозділи 2.2, 3.2); *структурно-семантичного аналізу, індукції та дедуції* – для уточнення понятійного апарату дисертаційної роботи (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); *статистичного аналізу* – для аналізу потенціалу та можливостей виробництва сільськогосподарської продукції й сільськогосподарської переробки на Україні, розробки інструментарію формування ефективної інвестиційно-кредитної стратегії розвитку АПК (підрозділи 2.1, 3.2); *системного, порівняльного та стратегічного аналізу* – для формування сценаріїв розвитку АПК і їх реалізації з метою забезпечення продовольчої безпеки України (підрозділ 3.3).

Інформаційну базу дослідження становлять закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України; інформація Міністерства фінансів України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Державної служби статистики України; міжнародні та українські нормативно-правові акти; дані інформаційних бюлетенів; матеріали, опубліковані в наукових фахових виданнях, статистичних збірниках, монографії економістів та інформація з мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в систематизації теоретичних засад та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо інвестиційно-кредитного механізму розвитку агропромислового комплексу України. Результати дослідження, що отримані особисто здобувачем і становлять наукову новизну, полягають у такому:

удосконалено:

– методику обґрунтування перспектив інвестиційно-кредитної політики в розвитку АПК України на основі банківської статистики й фінансового менеджменту, що, на відміну від існуючих, враховує інтереси інвесторів, суб'єктів господарювання та банківського сектору й дає змогу визначити найбільш привабливі ринкові сегменти;

– систему узагальнюючих індикаторів забезпечення продовольчої безпеки держави на основі забезпеченості населення основними продуктами харчування, продовольчої незалежності та фінансової стабільності підприємств АПК, що, на відміну від існуючих, враховує передумови застосування інвестиційно-кредитної стратегії розвитку та дає змогу обґрунтувати її наслідки;

– інструментарій формування ефективної інвестиційно-кредитної стратегії розвитку АПК України на основі методичного підходу до визначення ймовірності банкрутства підприємств, що, на відміну від існуючих, враховує їх класифікацію за розмірами та видами економічної діяльності й дає змогу покращувати середньозважений рівень фінансової стабільності підприємств АПК;

набули подальшого розвитку:

– авторське визначення інвестиційно-кредитного механізму як системи процесів у фінансово-кредитній та інвестиційній сферах, взаємозв'язки й взаємовідносини між ними, які базуються на інвестиційній політиці та забезпечують економічний розвиток шляхом формування стійкого кредитно-інвестиційного потенціалу, що враховано під час розробки концептуальних підходів до побудови інвестиційно-кредитного механізму розвитку АПК;

– поетапна процедура кластеризації АПК України з механізмом інноваційності, що, на відміну від існуючих, полягає в розробці технології для встановлення ефективного функціонування кластерних інтеграційних формувань в АПК України, що за умови дотримання рекомендацій кожного етапу надасть змогу створювати кластерні формування в логічній послідовності, усуваючи можливі втрати залучених ресурсів;

– стратегічний механізм підтримки та розвитку АПК України, який, на відміну від існуючих, передбачає інструменти та заходи з реалізації на

відповідному етапі соціально-економічного розвитку політики держави в напрямі ефективного розвитку АПК, комплексного осмислення та формування системної державної політики, що слугуватиме орієнтиром щодо оцінювання ефективності структурно-функціональних параметрів розвитку сектору.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання для вдосконалення практики інвестиційно-кредитного механізму розвитку АПК України. Основні положення й висновки дисертації, що мають прикладний характер, стали базою для розробки відповідних заходів.

Основні положення, висновки та рекомендації дослідження використані в роботі Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації (довідка № 02.1-09/27 від 06.02.2020) при розробці стратегії та механізмів підтримки національних агровиробників; у фермерському господарстві «Лаір» (довідка № 1525-20 від 15.09.2020), де здобувач взяв участь у розробці методичного підходу до визначення ймовірності банкрутства підприємств АПК різних видів діяльності на основі сучасних підходів до оцінювання кредитних ризиків позичальників; на засіданнях Громадської організації «Логос Знання» на території ряду сільських рад Полтавської області (довідка № 08/20 від 25.02.2020), де здобувач висунув пропозиції щодо розробки стратегії та механізму державної політики підтримки й розвитку АПК в Україні. Результати дослідження використовують у науково-дослідній роботі Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій (довідка про впровадження № 141/03-19 від 17.12.2019).

Результати дослідження використовують у навчальному процесі Запорізького національного університету при викладанні дисциплін «Інвестування», «Кредитування і контроль», «Інвестиційне кредитування» (довідка № 01.01-13/212 від 18.03.2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до розв'язання актуального наукового завдання щодо управління основними засобами на підприємствах переробної галузі. Усі основні наукові положення, висновки та пропозиції, які винесено на захист, одержано автором самостійно. З наукових праць, виданих у співавторстві, використано лише ті матеріали, які є результатом особистої роботи здобувача. Власний науковий внесок дисертанта у наукові роботи, опубліковані у співавторстві, конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні результати дослідження доповідалися й обговорювалися на 6 міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, зокрема: «Юність науки – 2018: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства» (м. Чернігів, 2018 р.); «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2018 р.); «Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти» (м. Чернігів, 2019 р.); «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2019 р.); «Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти» (м. Чернігів, 2020 р.); «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2020 р.).

Публікації. Основні положення дослідження опубліковано в 12 наукових працях, з яких: 6 – статті в наукових фахових виданнях, 6 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 4,21 д. а.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, дев'яти додатків. Загальний обсяг роботи – 234 сторінки, з них основний текст – 174 сторінки, список використаних джерел (223 найменування) – 23 сторінки, додатки – 24 сторінки. Робота містить 36 таблиць, 25 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження; вказано її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету та завдання, предмет, об'єкт дослідження; подано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; розкрито особистий внесок здобувача; наведено дані про апробацію, публікації, структуру й обсяги роботи.

У *першому розділі* – **«Теоретичні засади формування ефективного інвестиційно-кредитного механізму розвитку АПК України»** – розкрито сутність поняття «інвестиційно-кредитний механізм»; досліджено передумови, економічний зміст та інструментарій інвестиційно-кредитного механізму розвитку; проаналізовано міжнародні й національні інвестиційно-кредитні драйвери розвитку АПК; визначено концептуальні аспекти побудови механізму розвитку АПК.

Розглядаючи поняття «інвестиційно-кредитний механізм» на макро- та мікрорівнях, з позиції інвестування та кредитування проаналізовано термінологічний апарат складових цієї економічної категорії з метою надання її авторського визначення. У теорії та практиці економічного розвитку існують певні моделі інвестиційного механізму, для кожної з яких характерні певні цілі й умови та здатність до подальшої трансформації. Експертами в галузі інвестування запропоновано ряд підходів до визначення поняття інвестиційного механізму. Втім здебільшого його розуміють як шлях реалізації інвестиційної діяльності, що безпосередньо зорієнтований на обґрунтування доцільності інвестицій та реалізацію конкретних проєктів. Виходячи з визначення, що механізм – це порядок процесу, надано авторське визначення інвестиційно-кредитного механізму як системи процесів у фінансово-кредитній та інвестиційній сфері, взаємозв'язки й взаємовідносини між ними, які базуються на інвестиційній політиці та забезпечують економічний розвиток шляхом формування стійкого кредитно-інвестиційного потенціалу. На основі цього визначення запропоновано концептуальні підходи до побудови механізму розвитку АПК.

Доведено, що, розробляючи механізми розвитку АПК, потрібно брати до уваги відмінності та особливості кожного сектору розвитку; ризики, які властиві регіону; можливості залучення інвестицій та пільгових кредитів. Методи управління також потрібно розробляти з урахуванням специфіки кожного окремого суб'єкта господарювання. Побудова та реалізація

інвестиційно-кредитного механізму як процесу управління можлива лише за умови дотримання певних принципів, таких як:

- постановка цілей та завдань інвестування, які узгоджуються із стратегією розвитку підприємства й інтересами його власників;
- урахування наявного інвестиційного потенціалу підприємства;
- комплексність, системність і гнучкість у прийнятті управлінських рішень стратегічного, оперативного та аналітичного спрямування;
- узгодженість стратегічного й поточного планування шляхом застосування єдиних методичних підходів та стандартів;
- застосування контролінгу на всіх етапах інвестиційного процесу;
- інтегрованість зі стратегічними орієнтирами розвитку підприємства;
- диференціація управлінських рішень;
- об'єктивне застосування методів та прийомів.

Саме від розвитку АПК залежать якість життя населення, соціально-економічне становище населення й продовольча безпека країни. Агропромисловий комплекс України потребує розробки організаційно-економічних умов з метою покращення ефективного розвитку, які будуть побудовані з урахуванням соціальних, економічних та екологічних інтересів суспільства.

Основними причинами отримання негативних результатів розвитку є відсутність нових ефективних підходів до управління діяльністю підприємства, яке залежить від кваліфікованого персоналу (менеджерів), що, у свою чергу, повинен мати загальні та специфічні знання діяльності, досвід роботи, володіти сучасними ефективними технологіями та методами управління, мотивації.

Розвиток АПК включає узгодженість між усіма його галузями та науково-дослідний прогрес з урахуванням світового досвіду, ефективних технологій, розгалуження інфраструктурної мережі, упровадження найефективніших форм економіки й організації виробничого процесу. Оскільки основною складовою АПК є сільське господарство, яке, у свою чергу, виступає системоутвірною складовою економіки країни й впливає на формування продовольчої, екологічної та енергетичної безпеки, відповідно, на соціально-економічний розвиток.

Концептуальні підходи до побудови механізму розвитку АПК подано на рис. 1.

З метою більших інвестиційних залучень існує потреба в заохоченні кращими умовами бізнесу інвесторів, зменшенні податкового навантаження на АПК, об'єднанні або ліквідації неефективних організацій, підвищенні конкурентоспроможності, удосконаленні системи підготовки працівників та їх кваліфікаційних можливостей з метою покращення продуктивності. Інвестиційна привабливість повинна бути зосереджена саме на розвитку агропромислового виробництва, але існує залежність від сприятливого зовнішнього середовища, інвестиційного клімату, що, у свою чергу, є важливими факторами залучення інвесторів в АПК.



Рис. 1. Концептуальні підходи до побудови механізму розвитку АПК
(узагальнено автором)

Основними механізмами стабілізації розвитку АПК є оновлення виробничого оснащення більш сучасним ефективним устаткуванням, залучення довгострокових кредитів, розробка та використання соціально-психологічних, культурно-побутових механізмів з усунення плинності кадрів.

У другому розділі – «Діагностика сучасного стану АПК України та основні напрями його розвитку» – оцінено сучасний стан розвитку агропромислового комплексу; проаналізовано інвестиційно-кредитне забезпечення агропромислового комплексу; розроблено й запропоновано стратегію та механізм державної політики підтримки й розвитку АПК України.

Встановлено, що впродовж останніх п'яти років аграрний сектор України постійно перебуває в стані злетів і падінь. Показники збору зернових і бобових культур на 7,2% більше, ніж у 2018 р. Україна стала третім за величиною експортером сільськогосподарської продукції до ЄС, експортуючи товари вартістю понад 7,2 млрд євро на рік, поступаючись лише країнам США (12,3 млрд євро) та Бразилії (11,7 млрд євро). Україна увійшла до ТОП-5 країн світу за експортом курятини, поступаючись лише Бразилії, ЄС та Таїланду. З огляду на ресурсомісткість і сезонність сільськогосподарського виробництва фінансове забезпечення є важливим фактором зростання економічного потенціалу галузі. Динаміку капітальних інвестицій в АПК наведено в табл. 1. Тобто спостерігається негативна тенденція до зниження як передбаченої бюджетом, так і фактично компенсованої вартості кредитування сільськогосподарського виробництва.

Таблиця 1

Капітальні інвестиції в АПК за видами економічної діяльності

Показник	2015		2016		2017		2018		2019	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Усього	273116	100,0	359216	100,0	448462	100,0	578726	100,0	623979	100,0
Сільське, лісове та рибне господарство	30155	11,0	50484	14,1	64243	14,3	66104	11,4	59130	9,5
у т. ч. сільське господарство	29310	10,7	49660	13,9	63401	14,1	65059	11,2	58555	9,4
Промисловість	87656	32,1	117754	32,8	143300	32,0	199896	34,5	254196	40,7
у т. ч. виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	13548	5,0	21291	5,9	18927	4,2	30213	5,2	31889	5,1

Джерело: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Встановлено, що негативними явищами щодо подальшого розвитку АПК України є неефективна політика; придбання дрібних фермерів великими агрохолдингами (зменшення виробництва фермерами на 2,0%, у т. ч. в сегменті рослинництва – на 1,2%, тваринництва – на 3,5%); регіональний спад у сільському господарстві; зменшення обсягів посівів (скорочення вирощування винограду в 2019 р. на 30%, що є найнижчим показником в історії незалежності України й призвело до того, що обробка скоротилася до рекордно низького рівня (у 2,2 разу), у результаті чого відбулося значне падіння виробництва вина; у 2019 р. Україна увійшла до ТОП-3 імпортера турецьких помідорів загальною вартістю близько 30 млн дол. США, частка турецьких томатів та огірків на українському ринку – близько 80% від їх загального імпорту); скорочення

поголів'я тварин (крім птиці); падіння експортних показників. Запропоновано поетапну процедуру кластеризації із сучасним інноваційним механізмом стосовно розвитку АПК, де кожен етап має свою специфіку комунікації та інтеграції (рис. 2).

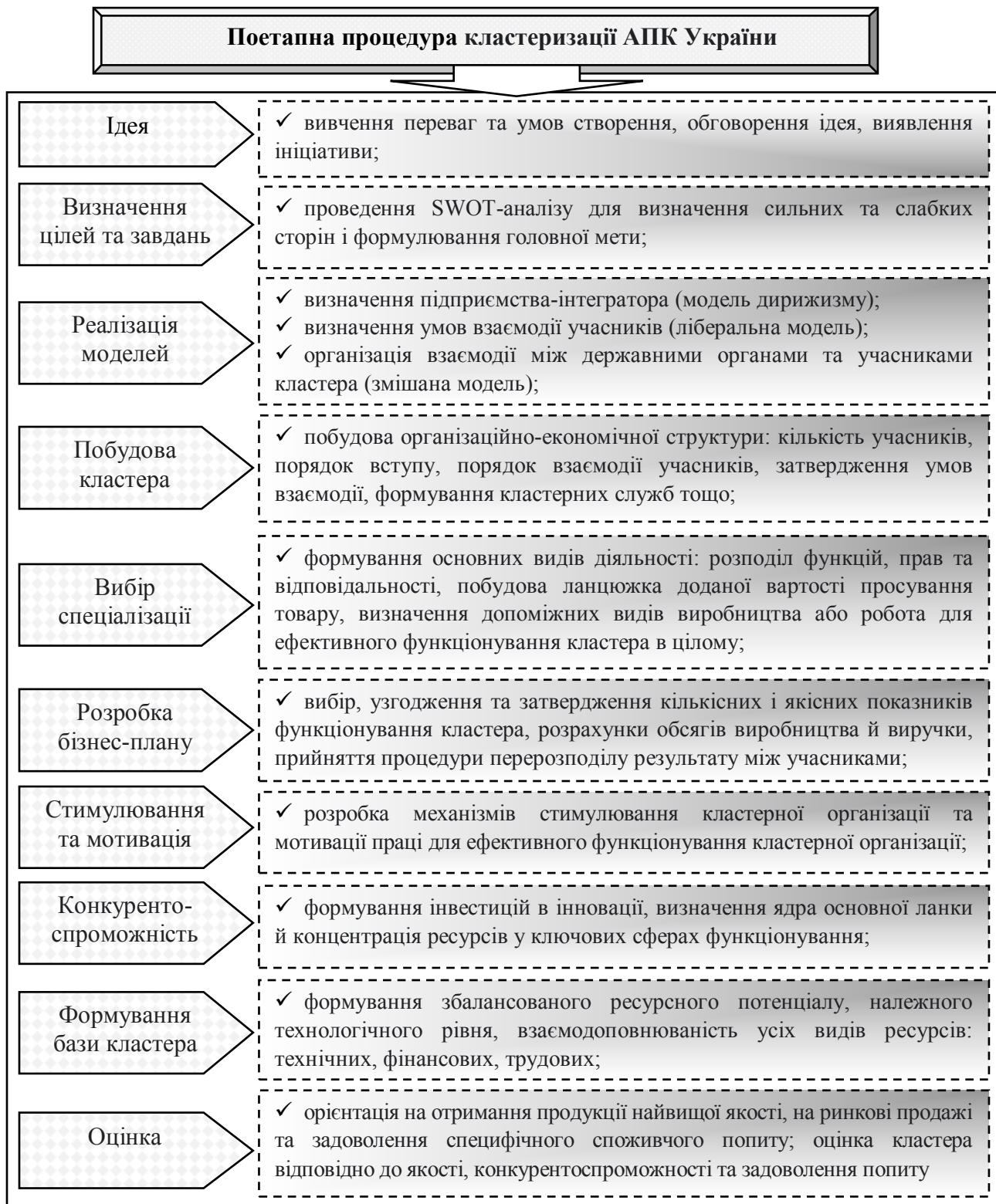


Рис. 2. Поетапна процедура кластеризації АПК України (розроблено автором)

Наведена процедура має наукову новизну, що полягає в розробці певної технології для створення та встановлення ефективного функціонування кластерних інтеграційних формувань в АПК України з механізмом інноваційності, а дотримання умов кожного етапу дає можливість створювати кластерні формування в логічній послідовності, усуваючи можливі втрати залучених ресурсів.

Обґрунтовано, що необхідно об'єднати зусилля держави, банків і суб'єктів господарювання АПК України; сформувати та посилити інтеграційні відносини між суб'єктами господарювання різних галузей АПК і видів діяльності. Запропоновано стратегічний механізм державної політики підтримки та розвитку АПК України (рис. 3).



Рис. 3. Стратегічний механізм державної підтримки та розвитку АПК України
(розроблено автором)

Подолання економічних суперечностей і надання необхідного поштовху для розвитку агропромислового виробництва можливі не тільки на основі нівелювання економічної диференціації, а й завдяки іншим організаційним, економічним та управлінським підходам, тобто шляхом заснування й перетворення АПК України на наскрізну агропромислову агломерацію з використанням кластерного підходу, цільової співпраці та інтеграції суб'єктів господарювання вертикально (виробництво, переробка, маркетинг) і по горизонталі (територіальне та регіональне розташування), які зацікавлені в динамічному розвитку виробничої й збутової інфраструктури та збільшенні сукупного доходу на основі раціонального використання виробничих, технічних, технологічних і природних ресурсів, а також для формування власних ресурсів.

Аргументовано, що підтримка й регулювання АПК на державному рівні повинні відбуватися шляхом: прямих платежів фермерам і селянам; субсидій фермерам та селянам для закупівлі високоякісного насіння, племінних тварин і сільгосптехніки; реформування ринкової інфраструктури – створення й підтримки оптових ринків, товарних бірж; розробки та впровадження загальнонаціональної програми субсидування сільськогосподарського машинобудування, садівництва й тваринництва; надання пільгових кредитів; різноманітного стимулювання науково-дослідницької діяльності в АПК; експериментальної системи страхування ризиків; надання підтримки у виробництві зернових як першорядного в забезпеченні продовольством країни тощо.

У третьому розділі – «Удосконалення механізму запровадження інвестиційно-кредитної політики розвитку АПК України» – досліджено перспективи інвестиційно-кредитної політики в розвитку АПК України на основі банківської статистики та фінансового менеджменту; розроблено інструментарій формування ефективної інвестиційно-кредитної стратегії розвитку АПК України на основі застосування економіко-математичних методів і моделей; проаналізовано складові продовольчої безпеки держави з метою визначення пріоритетних напрямів розвитку підприємств АПК.

Перспективи інвестиційного розвитку будь-якого сектору економіки визначаються його ринковими позиціями, темпами зростання місткості ринку та віддачі на вкладений капітал. За даними усереднених показників 2015–2019 рр., найбільш привабливі галузі – добувна промисловість та торгівля. Агропромисловий комплекс на кінець 2019 р. був на третьому місці. Його сильними сторонами щодо інших секторів економіки є значна частка внутрішнього ринку, що становить близько 25%, та рентабельність капіталу на рівні 3,8%. Водночас за рівнем капітальних інвестицій АПК України у 2019 р. був лише на 11-му місці. Це означає, що цей сектор економіки є недоінвестованим. Розвиток АПК в Україні пов'язаний із сільським господарством та харчовою промисловістю, що є основою забезпечення продовольчої безпеки держави. Для дослідження перспектив розвитку банківського кредитування в АПК потрібно виходити з його економічної доцільності, а саме: віддача від додаткової одиниці ресурсів повинна

перевищувати ціну її використання. У фінансовому аналізі із цією метою використовують показник ефекту фінансового важеля (табл. 1), який розраховують за формулою:

$$E\Phi B = (P_{СК} - Ц_{ПК}) \times (1 - K_o) \times \frac{ПК}{BK}, \quad (1)$$

де $P_{СК}$ – рентабельність сукупного капіталу до сплати податку на прибуток; $Ц_{ПК}$ – середньозважена ціна позикового капіталу, яким виступають кредитні ресурси; K_o – коефіцієнт оподаткування, або ставка податку на прибуток; $ПК$, BK – відповідно середньорічні обсяги залученого позикового та власного капіталу в галузі.

Таблиця 1

Результати розрахунку ефекту фінансового важеля для підприємств агропромислового комплексу у 2015–2019 рр.

Вид економічної діяльності	Код за КВЕД-2010	$P_{СК}$, %	$\frac{ПК}{BK}$	$E\Phi B$, %
Сільське господарство та надання пов'язаних із ними послуг	01	9,2%	0,97	-6,7%
Рибне господарство	03	5,0%	5,95	-61,3%
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	10+11+12	5,2%	2,29	-23,2%
Виробництво добрив і азотних сполук	20.15	26,3%	-1,59	–
Виробництво пестицидів та іншої агрохімічної продукції	20.2	+9,3%	1,10	-7,5%
Виробництво машин і устаткування для сільського господарства	28.3	4,6%	2,28	-24,4%
Виробництво машин і устаткування для харчової промисловості	28.93	7,2%	0,84	-7,2%
Оптова торгівля сільськогосподарською сировиною та живими тваринами	46.2	2,1%	21,19	-268,8%
Оптова торгівля продуктами харчування	46.3	5,9%	25,97	-248,1%
Оптова торгівля сільськогосподарськими машинами й устаткуванням	46.61	1,3%	3,68	-49,3%
Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах продуктами харчування	47.11	6,6%	45,40	-408,1%
Роздрібна торгівля продуктами харчування в спеціалізованих магазинах	47.2	-0,4%	4,38	-64,6%

З'ясовано, що на сьогодні підприємствам АПК, з урахуванням рівнів їхньої рентабельності та ціни позикового капіталу, економічно не вигідно залучати банківські кредити. Лише макроекономічна стабільність та зниження відсоткових ставок у перспективі можуть сприяти розвитку ринку банківського кредитування. Водночас практика кредитування вже призвела до того, що близько 55% виданих кредитів не погашають у строк. Саме тому банківська система потребує застосування більш жорстких підходів ризик-менеджменту при виборі контрагентів. У протилежному разі це також буде загрожувати її стабільності.

Враховуючи нестабільність макроекономічної ситуації, для якої на сьогодні характерні невизначеність та ризик, можна констатувати, що діяльність підприємств АПК забезпечує продовольчу безпеку держави, виконуючи важливу соціальну функцію. Проблеми фінансової стабільності, наслідком чого може бути банкрутство суб'єктів господарювання певної ланки, приховують у собі загрозу для безперервного та ритмічного функціонування всього агропромислового комплексу. Тому до складу інструментарію формування ефективної інвестиційно-кредитної стратегії розвитку АПК включено методичний підхід для визначення ймовірності банкрутства суб'єктів господарювання (рис. 4). За його допомогою з'ясовано, які види діяльності найбільше потребують інвестиційних ресурсів.

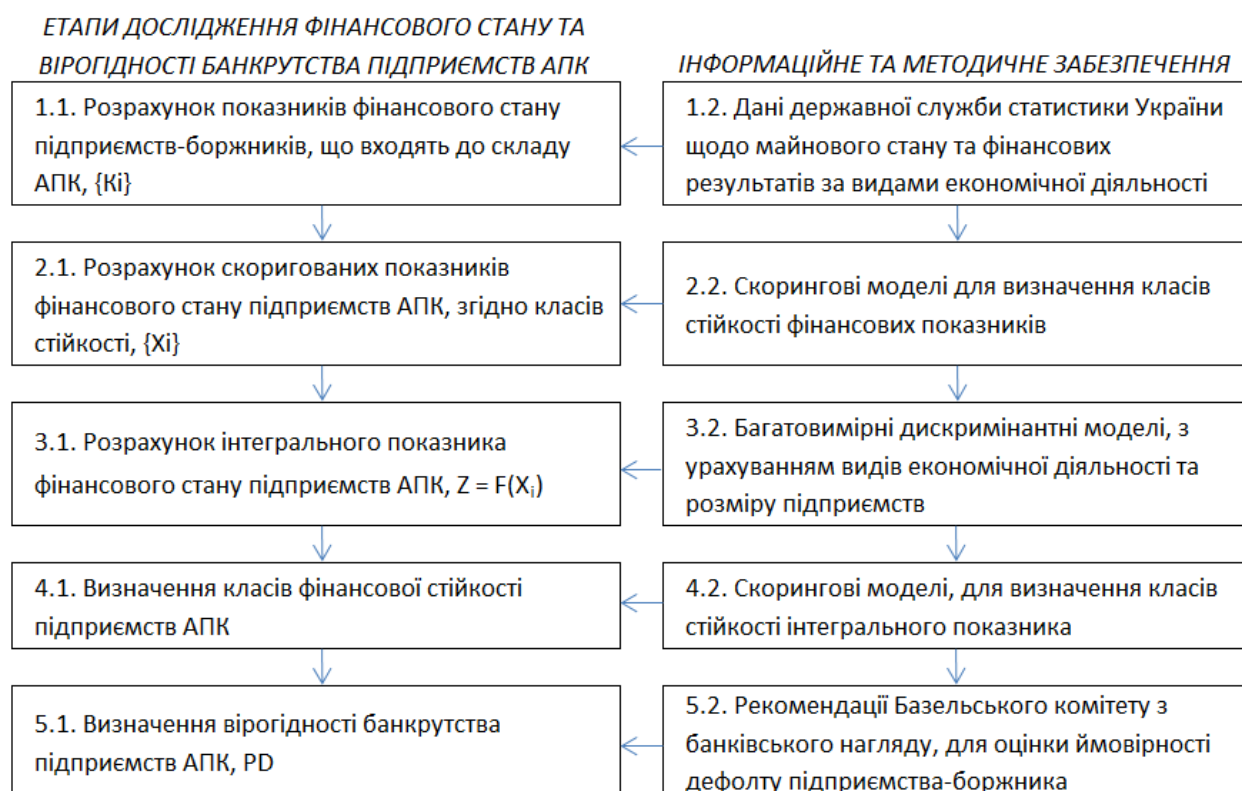


Рис. 4. Методичний підхід до визначення ймовірності банкрутства підприємств АПК (розроблено автором)

Реалізація цього методичного підходу дала змогу обґрунтувати необхідність розробки антикризових заходів для підприємств агропромислового комплексу України за їхніми розмірами. Так, у 2019 р. близько 38,4% усієї продукції АПК припадало на частку великих підприємств, результати діагностики банкрутства яких наведено на рис. 5.

З рис. 5 видно, що найбільш вразливими виявилися сільське господарство та виробництво добрив і азотних сполук. Найбільш захищеними, з погляду фінансового благополуччя, були такі види діяльності, як: виробництво харчових продуктів, оптова та роздрібна торгівля продуктами харчування в неспеціалізованих магазинах.

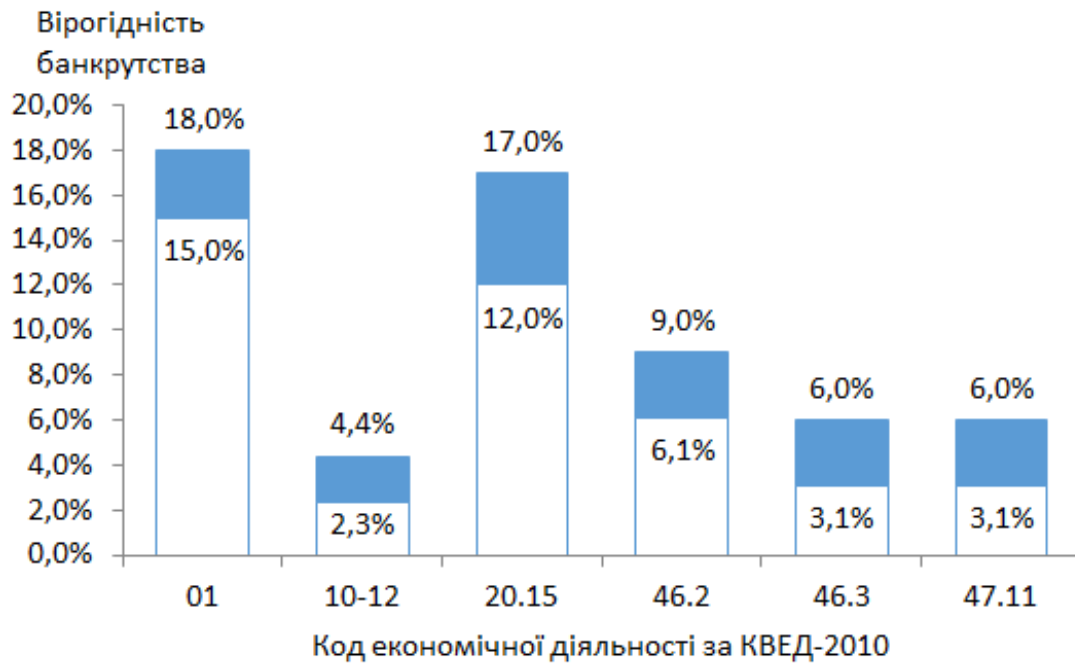


Рис. 5. Розрахункова ймовірність банкрутства великих підприємств агропромислового комплексу України, за даними 2019 р. (побудовано автором)

Для дослідження впливу АПК на продовольчу безпеку держави запропоновано систему узагальнюючих індикаторів:

$$ПБ = ЗПХ^{a_1} \times ЗПН^{a_2} \times \Phi C^{a_3}, \quad (2)$$

де $ПБ$ – рівень продовольчої безпеки держави; $ЗПХ$ – рівень забезпеченості населення основними продуктами харчування; $ЗПН$ – рівень забезпеченості продовольчої незалежності; ΦC – фінансова стабільність підприємств агропромислового комплексу, що залежить від імовірності банкрутства; a_1, a_2, a_3 – відповідно вагові коефіцієнти, що визначають важливість кожного завдання.

Індикатор $ЗПХ$ виходить із середньозваженої оцінки забезпеченості населення за кожним продуктом у складі основних, причому індивідуальні показники забезпеченості не можуть перевищувати 1. Індикатор $ЗПН$ обчислюється на основі співвідношень річних обсягів імпорту та фонду споживання основних продуктів харчування. Індикатор ΦC являє собою різницю між 1 та середньозваженим ризиком банкрутства підприємств агропромислового комплексу. На основі розробленої системи індикаторів з'ясовано, що найменш захищеним є рівень забезпечення населення продуктами харчування, який у 2019 р. дорівнював 74,4%. Продовольча незалежність становила 89,6%, а фінансова стабільність – 92,9%. У результаті рівень продовольчої безпеки дорівнював 85,4%.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове вирішення актуальної науково-прикладної проблеми теоретичного, методологічного й методичного дослідження інвестиційно-кредитного механізму розвитку агропромислового комплексу України.

1. За сучасних ринкових умов підприємства, галузі, регіони та держави стикаються з впливом непередбачуваних подій зовнішнього середовища, де за умов неефективного управління наслідком є виникнення кризових явищ. Для запобігання кризовим явищам існує потреба у формуванні механізмів стабілізації розвитку, що застосовуватимуться при виникненні кризи та початкових кризових явищах. Утім серед економічних категорій на сьогодні не виокремлено значення такої, як механізм стабілізації розвитку. Тому запропоновано розглядати цю категорію як узгоджену систему заходів, в основі якої ефективне використання напрямів розвитку діяльності підприємства з метою ідентифікації загроз розвитку підприємства, які виникають за несприятливих умов внутрішнього та зовнішнього середовища, і запобігання їх розвитку. Доведено, що АПК – одна з найважливіших бюджетоутворювальних галузей економіки, умовою ефективного розвитку якої є забезпечення її адаптації до змін у зовнішньому середовищі, що можливо лише в рамках стратегічного підходу до управління агропромисловим комплексом. Для покращення інвестиційного забезпечення в АПК необхідно: по-перше, сконцентрувати зусилля для формування агропідприємствами власних ресурсів для підвищення ефективності їх діяльності; по-друге, розробити механізм розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності сільськогосподарських товаровиробників із залучанням державної підтримки; по-третє, покращити кредитне забезпечення шляхом урізноманітнення кредитних інструментів.

2. Запропоновано поетапну процедуру кластеризації АПК України з механізмом інноваційності, де кожен етап має свою специфіку співпраці та інтеграції. Процедура включає послідовні кроки – від появи ідеї до орієнтації отримання якісної продукції за критеріями конкурентоспроможності та задоволеності споживачів. Основні наслідки формування кластерної системи: інвестиційна привабливість; сталий розвиток технологічної бази та ресурсного потенціалу, упровадження новітніх технологій, використання наукових досягнень в інноваційній сфері, освоєння конкурентних видів виробництва; оптимізація різних ресурсів, включаючи зайнятість у всіх кластерних підрозділах; цілеспрямоване збільшення виробництва та максимальна реалізація експортного потенціалу; стабільне зростання валового внутрішнього продукту й продуктивності праці, використовуючи найбільш ефективні системи мотивації праці; концентрація найбільш кваліфікованого персоналу, стрімкий розвиток компетенції менеджерів та спеціалістів, зайнятих у різних секторах кластера; самофінансування.

3. Обґрунтовано та запропоновано стратегічний механізм державної політики підтримки й розвитку АПК України. Найважливішими аспектами мають стати: розроблення та впровадження нових механізмів підтримки

аграрних підприємств з поступовим відходом від прямих виплат до програм сільського розвитку. Необхідно застосовувати досвід провідних країн світу щодо надання прямих виплат, субсидій, різних пільг фермерським господарствам з урахуванням українських реалій, тобто стимулювання перспективних напрямів АПК. Таким чином, у приватних фермерів виникають додаткові можливості для розширення своїх господарств. Збільшення ролі держави в агросфері буде сприяти підвищенню продовольчої безпеки та експортного потенціалу країни. Тобто потрібно задіяти виважений та ефективний процес реформування АПК на підтримку інновацій, упроваджувати дієві водозбережні технології зрошення.

4. Перспективи галузевого інвестиційного розвитку визначаються ринковими позиціями, темпами зростання місткості ринку та віддачі на вкладений капітал. За даними усереднених показників 2015–2019 рр., найбільш привабливі галузі – добувна промисловість та торгівля. Агропромисловий комплекс на кінець 2019 р. був на третьому місці. Його сильними сторонами щодо інших секторів економіки є значна частка внутрішнього ринку, що становить близько 25%, та рентабельність капіталу на рівні 3,8%. За рівнем капітальних інвестицій АПК України у 2019 р. посідав лише 11-те місце. Це означає, що цей сектор економіки є недоінвестованим. Банківське кредитування підприємств АПК у короткостроковій перспективі не має економічно обґрунтованих передумов для свого розвитку. Низький або від'ємний рівень рентабельності та накопичені збитки минулих періодів не покривають ціни кредитних ресурсів.

5. До інструментарію формування ефективної інвестиційно-кредитної стратегії розвитку АПК України на основі застосування економіко-математичних методів та моделей зараховано: методи статистичного аналізу даних для оцінювання інвестиційної привабливості галузей економіки; показник фінансового важеля для обґрунтування доцільності кредитування господарської діяльності; методичний підхід до визначення ймовірності банкрутств підприємств АПК. Це дало змогу з'ясувати, які види діяльності найбільше потребують інвестиційних ресурсів.

6. Механізмами запровадження інвестиційної політики розвитку АПК з метою забезпечення належного рівня продовольчої безпеки держави повинні бути: створення дієвого законодавчого захисту приватних інвесторів; завершення земельної реформи, наслідком якої повинен стати прозорий ринок землі; залучення іноземних інвесторів під державні гарантії; розвиток внутрішнього ринку цінних паперів з метою активізації внутрішніх інвестицій за рахунок заощаджень населення; приватизація державних підприємств переробної промисловості, що входить до складу АПК, з метою підвищення ефективності їх діяльності; створення прозорого ринку сільськогосподарської продукції. Одними з пріоритетних напрямів інвестування в агропромисловий комплекс є зростання державних видатків на сільськогосподарські дослідження та технології й розвиток сільськогосподарської інфраструктури, до складу якої входять дорожня, портова та залізнична інфраструктури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що висвітлюють основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Засоба С. М. Концептуальні аспекти побудови механізму стабілізації розвитку АПК. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький, 2018. № 6. Т. 3 (264). С. 69–75. (0,57 д. а.). (*Index Copernicus*)
2. Засоба С. М. Удосконалення механізму запровадження кредитної політики в розвитку АПК України. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький, 2019. № 6. Т. 2 (276). С. 185–188. (0,4 д. а.). (*Index Copernicus*)
3. Засоба С. М. Інвестиційно-кредитне забезпечення агропромислового комплексу України. *Інфраструктура ринку*. Одеса, 2019. Вип. 37. С. 817–822. (0,5 д. а.). (*Index Copernicus*)
4. Kushnir S., Zasoba S. Analysis of the potential and opportunities for agricultural production and agricultural processing in Ukraine. *Green, Blue & Digital Economy Journal*. Riga, 2020. Vol. 1. № 2. P. 52–56. (0,47 д. а.). (*Index Copernicus*). *Особистий внесок автора: аналіз можливостей і пошук перспектив розвитку галузі АПК в Україні*. (0,35 д. а.)
5. Засоба С. М. Поточний стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5. № 2. С. 402–409. (0,6 д. а.). (*Index Copernicus*)
6. Засоба С. М. Дослідження фінансового стану та вірогідності банкрутства підприємств агропромислового комплексу України. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5. № 3. С. 346–354. (0,6 д. а.). (*Index Copernicus*)

Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації та засвідчують обов'язкову апробацію матеріалів дисертації

Матеріали конференцій

7. Засоба С. М. Інвестиційні програми розвитку АПК України. *Юність науки – 2018: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : зб. Міжнар. наук.-практ. конф. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2018. Ч. 1. С. 144–145. (0,1 д. а.)
8. Засоба С. М. Стратегія кластеризації АПК України. *Наука і вища освіта* : матеріали XXVII Міжнар. наук. конф. Запоріжжя : КПУ, 2018. С. 15–16. (0,17 д. а.)
9. Засоба С. М. Інструментарій фінансування розвитку АПК України. *Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти* : зб. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2019. С. 166–167. (0,1 д. а.)
10. Засоба С. М. Аналіз потенціалу агропромислового комплексу України. *Наука і вища освіта* : матеріали XXVII Міжнар. наук. конф. Запоріжжя : КПУ, 2019. С. 12–13. (0,18 д. а.)

11. Засоба С. М. Дослідження фінансового стану підприємств агропромислового комплексу України. *Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти* : зб. ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. С. 199–200. (0,1 д. а.)

12. Засоба С. М. Аналіз розвитку АПК України у забезпеченості населення основними продуктами харчування. *Наука і вища освіта* : матеріали ХХІХ Міжнар. наук. конф. Запоріжжя : КПУ, 2020. С. 53–54. (0,1 д. а.)

АНОТАЦІЯ

Засоба С. М. Інвестиційно-кредитний механізм розвитку агропромислового комплексу України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2021.

Дисертація присвячена систематизації теоретичних засад та обґрунтуванню практичних рекомендацій щодо формування сучасних механізмів інвестиційно-кредитної політики щодо розвитку агропромислового комплексу України.

Проаналізовано та розвинуто категоріальний апарат теорії економічного розвитку, сформульовано авторське визначення інвестиційно-кредитного механізму, яке враховано при розробці концептуальних підходів до розвитку АПК. Запропоновано поетапну процедуру кластеризації АПК України з механізмом інноваційності, що надасть змогу створювати кластерні формування в логічній послідовності, усуваючи можливі втрати залучених ресурсів. Удосконалено стратегічний механізм підтримки та розвитку АПК України, який передбачає інструменти й заходи з реалізації політики держави в напрямі ефективного розвитку АПК.

Запропоновано методикау обґрунтування перспектив інвестиційно-кредитної політики в розвитку АПК України, що дає змогу визначати найбільш привабливі ринкові сегменти та модель забезпечення продовольчої безпеки держави, яка враховує передумови застосування інвестиційно-кредитної стратегії розвитку й дозволяє передбачити її наслідки. Обґрунтовано інструментарій формування ефективної інвестиційно-кредитної стратегії розвитку АПК України.

Ключові слова: інвестиційно-кредитний механізм, інвестиційно-кредитна стратегія розвитку, перспективи інвестиційно-кредитної політики, модель забезпечення продовольчої безпеки, інструментарій формування ефективної стратегії.

АННОТАЦИЯ

Засоба С. Н. Инвестиционно-кредитный механизм развития агропромышленного комплекса Украины. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Классический приватный университет, Запорожье, 2021.

Диссертация посвящена систематизации теоретических основ и обоснованию практических рекомендаций по формированию современных механизмов инвестиционно-кредитной политики по развитию агропромышленного комплекса Украины.

Проанализирован и развит категориальный аппарат теории экономического развития, представлено авторское определение инвестиционно-кредитного механизма как системы процессов в финансово-кредитной и инвестиционной сфере, взаимосвязи и взаимоотношений между ними, которые основаны на инвестиционной политике, обеспечивают экономическое развитие путем формирования устойчивого кредитно-инвестиционного потенциала. Данное определение учтено при разработке концептуальных подходов к построению инвестиционно-кредитного механизма развития АПК.

Предложена поэтапная процедура кластеризации АПК Украины с механизмом инновационности, которая позволит создавать кластерные формирования в логической последовательности, устраняя возможные потери привлеченных ресурсов. Усовершенствован стратегический механизм поддержки и развития АПК Украины, который предусматривает инструменты и меры по реализации на соответствующем этапе социально-экономического развития государства в направлении эффективного развития АПК, при условии комплексного осмысления и формирования системной государственной политики, который может служить ориентиром относительно оценки эффективности структурно-функциональных параметров развития сектора.

Предложена методика обоснования перспектив инвестиционно-кредитной политики в развитии АПК Украины на основе банковской статистики и финансового менеджмента, которая, в отличие от существующих, учитывает интересы инвесторов, субъектов хозяйствования и банковского сектора и позволяет определять наиболее привлекательные рыночные сегменты.

Усовершенствована модель обеспечения продовольственной безопасности государства на основе определения уровня достаточности у населения основных продуктов питания, продовольственной независимости и финансовой устойчивости предприятий АПК. Данная модель, в отличие от существующих, учитывает предпосылки применения инвестиционно-кредитной стратегии развития и позволяет обосновать ее последствия.

Систематизирован инструментарий формирования эффективной инвестиционно-кредитной стратегии развития АПК Украины на основе

методического подхода к определению достоверности банкротства предприятий. Данный инструментарий, в отличие от существующих, учитывает классификацию инструментов по размерам и видам экономической деятельности, а также позволяет улучшать средневзвешенный уровень финансовой устойчивости предприятий отрасли.

Ключевые слова: инвестиционно-кредитный механизм, инвестиционно-кредитная стратегия развития, перспективы инвестиционно-кредитной политики, модель обеспечения продовольственной безопасности, инструментарий формирования эффективной стратегии.

SUMMARY

Zasoba S. M. Investment and credit mechanism for the development of the agro-industrial complex of Ukraine.. – The qualification scientific work on the manuscript.

Dissertation for scientific degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.03 – economics and management of national economy. – Classical Private University, Zaporizhzhia, 2021.

The dissertation is devoted to systematization of theoretical bases and practical recommendations on formation of investment and credit policy modern mechanisms for development of agro-industrial complex of Ukraine.

The categorical apparatus of economic development theory is analyzed and developed, the author's definition of «investment-credit mechanism» is presented, The definition is taken into account in conceptual approaches to the construction of investment-credit mechanism of agro-industrial complex development. The step-by-step procedure of clustering of agro-industrial complex of Ukraine with the mechanism of innovation is offered. It is will give the chance to create cluster formations in logical sequence, eliminating possible losses of the involved resources. The strategic mechanism of support and development of the agro-industrial complex of Ukraine has been improved, which provides tools and measures for the implementation of the state policy in the direction of the agro-industrial complex effective development.

The method of substantiation of prospects of investment and credit policy in the development of agro-industrial complex of Ukraine is offered, which allows determining the most attractive market segments. The model of food security of the state is developed, which takes into account the preconditions of investment and credit development strategy and allows substantiating its consequences. The tools for forming an effective investment and credit strategy for the development of the agro-industrial complex of Ukraine are substantiated.

Key words: investment-credit mechanism, investment-credit development strategy, prospects of investment-credit policy, model of food security, tools for forming an effective strategy.

ЗАСОБА СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

**ІНВЕСТИЦІЙНО-КРЕДИТНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 19.03.2021.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times.

Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 150 пр. Зам. 10-2021АБ.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3321 від 25.11.2008